

40. Széll Jenő követ jelentése a székelyföldi kultúrversenyről és az erdélyi római katolikus egyház helyzetéről. (Részlet.) Bukarest, 1949. június 24.

Szigorúan bizalmas!

79/szig.biz.-2./1949.

Május hó elején kezdődött és június 26. körül fejeződik be a négy székely megyét (Csík, Háromszék, Udvarhely, Maros) megmozgató nagyarányú kultúrverseny. A négy megye minden egyes községe kivétel nélkül részt vett ezen a hatalmas megmozduláson. [...]¹

Kitűnően sikerült a versennyel kapcsolatos tömegmozgósítás. Már a járási versenyeket 10 és 10 ezer ember nézte végig; a falvak apraja-nagyja lázban volt, a lendület az eddig alvó kultúrotthonokat is magával ragadta. [...]²

A Magyar Népi Szövetség vezetői több ízben elmondották nekem, hogy az egész kultúrverseny legfőbb politikai célja az volt, hogy elvonják a tömegeket a katolikus főpapság befolyása alól. Időben is úgy volt beállítva, hogy a verseny legmozgalmasabb része épp Pünkösdre essék, amikor a székelyföldi katolikusok legnagyobb eseménye, a csíksomlyói búcsú van. Ebből a szempontból nézve a kultúrversenyt, minden szép eredmény mellett legjobb esetben fél sikerként értékelhetjük.

Tavaly Pünkösdkor a Magyar Népi Szövetség Csíkszeredán intézőbizottsági ülést tartott, majd a búcsúval egy időben népgyűlést. A népgyűlésen 6000 ember vett részt, a szomszédos Csíksomlyón, a búcsún 60.000 ember volt. Idén az MNSZ vezetői úgy nyilatkoztak, hogy az eredménnyel meg vannak elégedve, mert a búcsún kevesebb, mintegy 30.000 ember volt. Információim szerint a résztvevők száma idén sem volt kevesebb, mint 40.000 (ez nehezen állapítható meg). A lényeg az, hogy óriási tömeg volt jelen, melyben feltűnő volt az ifjúság nagy részvétele. Erdélyi utazásaim tapasztalata az, hogy a katolikus egyház befolyása speciálisan a Székelyföldön nemhogy csökkent volna, hanem inkább erősödött. Ezt láttam most a verseny alkalmával Marosvásárhelyen is, ahol a hivatalos beszédek azon részét, melyben az egyház vezetőinek reakciós politikáját támadták, a hallgatóság túlnyomó része fagyos hangulatban fogadta. Az egyházi befolyás erősödését a következő okokra vezethetem vissza.

Maga a Székelyföld népe, különösen Csík megye mélyen katolikus. Tudok olyan esetről, hogy munkáspárti tag traktorista ifjómunkás elment a búcsúra, „mert mi kérem ezt 400 éve így csináljuk”. Amellett a Székelyföld zárt világ, önmagának élő parasztnép, ipari munkás alig van. [...]³

Az általános szegénységhez és politikai dezorientáltsághoz hozzájön a nemzetiségi helyzet. A tagadhatatlanul sok szép eredményt felmutató nemzetiségi politikai mellett a székely ember alapjában még mindig kisebbségnek érzi magát. Márton Áron gyulafehérvári püspök, a katolikus klérus vezetője, az egész politikáját a „nemzeti egységre” építi. Minden magyar egy akolba, ez ellen a jelszó ellen a Székelyföldön nagyon jó politikát kell folytatni, az osztályharcot nem lehet ugyanarra a kaptafára húzni, mint Moldovában, vagy Bánátban.

A katolikus kérdés Romániában nem központi kérdés, mint Magyarországon. A román kormány tehát sokkal radikálisabban vágott neki a probléma megoldásának, nem igyekezett kompromisszumos megoldásokkal. A vallásoktatást az iskolareformmal teljesen eltörölték. A szerzetesrendi és apáca pedagógusok nem voltak hajlandók átlépni az államigazgatásba, de ezen merevségüket a tömegek előtt indokolni nem tudták. Nem állt elő tehát az a helyzet, mint Magyarországon, ahol a nép előtt a klérus lelepleződött azáltal, hogy nem engedte a szerzeteseket

1 A kultúrverseny megszervezésével és lezajlásával foglalkozó részt nem közöljük.

2 A kihagyott részben Széll Jenő a marosvásárhelyi tapasztalatairól számol be.

3 Azt a bekezdést nem közöljük, melyben Széll burkoltan a hibás bukaresti székely-politikát bírálja.

tanítani, holott az iskolákban továbbra is megmaradt a vallásoktatás. A katolikus egyház elleni ilyen akciókat a reakciónak Erdélyben nem volt nehéz úgy feltüntetni, mint magyarelles intézkedést.

Külön figyelmet érdemel Márton Áron személye. Csík megyei szegényparaszt származású, a nép előtt igen népszerű. Kétségtelen, hogy teljes mértékben az imperialista politika vonalán mozog, működése az erdélyi magyarságra igen káros, és veszélyes. Gyökerei a népben azonban mélyek. Kiváló szónok, okos ember, aki nem nyújt ellenfeleinek olyan támadható felületeket, mint Mindszenty. A katolikus vidéket szekéren járja, sőt a csíksomlyói búcsún, mint igazi „zászlósúr”, lóháton vonult végig, teljes püspöki ornátusban. Vele szemben azonban nem az ország első garnitúrája vonul fel, hanem a Magyar Népi Szövetség vezetősége. Az erőviszonyok személyi vonalon a püspökre nézve kedvezőek.

Újabbban a magyar nyelvű sajtóban erős támadó akció indult meg Márton Áron ellen. Több esetet kitergettek, melyből kiderült, hogy a püspök a múltban, és ma is népellenes, kizsákmányoló, kulákelemekkel szűri össze a levét. Az ilyen hírlapi támadások valószínűleg jogosak, de nem elég súlyosak ahhoz, hogy Márton Áron hitelét és befolyását komolyan megingassák. Márton Áron még nem szenvedett eddig politikai vereséget, nem úgy, mint Mindszenty. A vezető katolikus papok egy része kétségtelenül zavarba van, fél az elkövetkező vereségtől. Az alsópapság körében is van némi ingadozás. Nagyon kevés azonban az olyan pap, aki a püspökkel és politikájával szembehelyezkedne. Márton Áron pedig úgy látszik, a vereség elkerülhetetlenségének tudatában, rossz ügyhöz méltó buzgalommal hordozza meg a szent háború véres kardját Erdélyben, inkább vállalva a harc közben a vereséget, mint a megalkuvást, kihívva maga ellen az államhatalom erejét.

Megemlítésre méltó körülmény, hogy befolyása a református egyházra is erős. A kálvinista püspök, Vásárhelyi, kezes bárány, de erős ellenzéke van papjai körében, akik Márton Áronra esküsznek.

Márton Áron malmára hajtotta a vizet az a nem éppen szerencsés politika, hogy Erdélyben a görög-katolikus kérdést liquidálták. Még múlt év nyarán Iustinian patriárka, a görögkeleti egyházfő, beiktató beszédében felszólította a görög-katolikusokat, hogy térjenek vissza az ortodox egyház kebelébe. A görög-katolikus püspökök keményen ellenálltak, mire legtöbbször letartóztatták. A liquidálás mégis meglepően rövid idő alatt sikerült, erős adminisztrációs és rendőrségi nyomás hatására. 32 görög-katolikus pap Bukarestben konferenciát tartott, melyen a csatlakozást elhatározták. Ezeket országszerte „vajások”-nak nevezték, mert köztudomású volt, hogy a múlt rendszer idejéből sok vaj volt a fejükön. Általában, igen ügyesen, a múlt rendszerben kompromittált papokat azzal bírtak jobb belátásra, hogy régi bűneik előkaparásával fenyegették meg őket. Márpedig a román papok túlnyomó többségét nem kell sokáig kaparni, hogy egy kis vasgárdista adat előkerüljön. Az akció tehát látszatra sikerült. Másfél-millió lélek kikerült a Vatikán irányítása alól. Ugyanakkor a kedélyeket rendkívül felkavarták, az érdekelt tömegek ma nagyobb mértékben járnak templomba, mint azelőtt. Ortodox templomba azonban csak azokban a falvakban, ahol más nincs. Ha van rá mód, az ortodoxoknak áttértett egykori görög-katolikusok ma katolikus templomba járnak, sőt, hallottam olyan esetről, hogy inkább a református templomot keresik fel, mint a görögkeletit.

A jelek azt mutatják, hogy Márton Áron nagy harcra készül, nem hajlandó a népi demokrácia támogatására, inkább vállalja a vereséget. Erdély népe némi izgalommal figyeli a nagy mérkőzést. Véleményem szerint fennáll az a veszély, hogy Márton Áront hatalmi úton igyekeznek eltávolítani, ami a székelység politikai fejlődése szempontjából a mai helyzetben nem lenne előnyös.

Szell követ

MOL, külügyminisztériumi TÜK-iratok Románia, XIX-J-1-j, 17. doboz, 16/b csomó, 239/49 sz.